

Atatürk Döneminde Halkçılık Ne Anlama Geliyordu?

İçeriği Yazan: [Editör](#) [1] Zaman: Paz, 29/08/2010 - 12:00

Yazar Adı: Prof. Dr. Sina AKŞİN

Yazarın Özgeçmişi: Sina Akşin (d. 1937), Tarih profesörü.

Halkçılık ilkesi, denilebilir ki **altı oktan ilk çıkan ilkedir. Atatürk** 13 Eylül 1920'de TBMM Hükümetinin ilk kapsamlı siyasal programını ve aynı zamanda ilk anayasa taslağını Meclise sundu. Belge 18 Eylül'de Mecliste okundu. Belgenin bir adı da **"Halkçılık Programı"** idi. Daha sonra 21 Ekim'de TBMM kısa bir beyanname ile

programda yer alan **emperyalizm ve kapitalizm karşıtlığını** yineleyecek ve 18 Kasım'da başlayan görüşmeler, 20 Ocak 1921'de Türkiye'nin ilk anayasası, **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu** ile sonuçlanacaktı.

Bu sırada, yani 13 Eylül 1920'deki genel duruma bakalım: **Anzavur, Düzce-Adapazarı, Çapanoğlu** İsyanları bastırılmış; **Hilafet Ordusu** (Kuvayı İnzibatiye) bozguna uğratılmış; henüz **Ermeniler** saldırmamış; Delibaşı Mehmet Konya'da isyan etmemişti. Bunlar olumlu etkenlerdi. Buna karşılık **Yunanlılar**, istilalarını **Uşak'a, Bursa'ya** vardırmış; **İstanbul Hükümeti, Sevr Antlaşması'nı** imzalamış bulunuyordu. Yine **olumlu** bir gelişme, **Sovyetlerle** ilişkilerin kurulmuş ve gelişmekte olmasıydı. İlkbaharda **Mustafa Kemal, Lenin**'le mektuplaşmış; ardından **Bekir Sami** başkanlığındaki bir heyet Moskova'ya gitmiş, görüşmelere başlamıştı. Bu arada, 3 Haziran 1920 günü, Sovyetler Dışişleri Komiseri **Çiçerin**'in bir mektubu ile **Misak-ı Millî**'yi kabul ettiklerini bildiriyorlardı. Böylece Yunan işgalini ve **Sevr**'i ortadan kaldırmak için **Sovyet desteği**, TBMM Hükümetinin **dış siyasette** en önemli **umut kapısı** durumuna gelmiş bulunuyordu.

Halkçılık Programı böyle bir ortamda TBMM'ye sunuluyordu. Programı incelerken bu ortamla ilişkilendirmek gerekir. Bu belgeye göre, **TBMM Hükümetinin yegâne amacı, halkı emperyalizm ve kapitalizmin "tahakküm ve zulmünden" kurtarmaktır** (m.2). Gerçi 1. maddede, **TBMM'nin hilafet ve saltanatı kurtarmak üzere kurulduğu** belirtiliyordu, ama 6. maddede **egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu vurgulanıyordu**. 25 Eylül'de yapılan gizli oturumda Mustafa Kemal, **Vahidettin** için **"Hain bir adamdır."** dediği zaman alkışlar ve "bravo" sesleriyle karşılanıyordu. (1) Bu biçimde ortaya konan devrimci cesaretle, emperyalizm ve özellikle kapitalizme karşı tavır alınmasında, kuşkusuz Sovyet desteğinin önemli bir payı bulunuyordu. Ayrıca bu sıralar Anadolu'da Bolşeviklere yakın Yeşil Ordu gibi bir örgütün açıkça ve 14 Temmuz'da kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin gizli olarak çalıştığını, kimi dinsel çevrelerin bile Bolşevikliğe yakınlık gösterdiğini biliyoruz. (2)

Bu girişten sonra, bütün Atatürk Dönemi boyunca halkçılık uygulamalarını ele alalım. Önce Halkçılığın karşı olduğu iki şeye değinelim. Birincisi, **saltanat ve hilafet** karşıtlığıdır. Bu daha geniş olarak, **feodalizme**, yani **ortaçağa**, yani **ağalık ve şeyhlik** düzenine karşı olmak demektir. Türklerde 1915'te tahminen %5 olan okuryazarlık oranı, onların ortaçağ düzeninde yaşadıklarının bir belirtisiydi. Ayrıca bir ortaçağ hukuk dizgesi olan **şariat** uygulanmaktaydı. Böyle bir düzende padişah, ağaların ağası, bir çeşit başağa; aynı kişi halife olarak da şeyhlerin şeyhi, baş şeyh durumundaydı. 1922'de saltanatın, 1924'te halifeliğin kaldırılması, ağalık-şeyhlik düzenine vurulmuş ağır bir darbeydi. Ama toplumun büyük çoğunluğu ağalık-şeyhlik düzeninde yaşarken, yalnızca saltanat ve halifeliğin kaldırılması, çarpıcı ve önemli ama bir bakıma yüzeysel bir önlemdi. Ağalık-şeyhlik düzenine son verilmesi, uzun yıllar sürecekti, pek çok alanda yürütülecek bir çabanın, bir savaşımın sonucu olabilirdi. Ne yazık ki, pek çok mesafe alınmış olmakla birlikte Kısmi Karşıdevrim yüzünden bugün de henüz o noktaya ulaşabilmiş değiliz. Halkçılığın ağalık-şeyhlik düzenine karşı olmasının nedeni, halkın gerilik, cehalet, eşitsizlik ve baskı içinde yaşamasının kabul edilmemesinden

kaynaklanmaktadır. **Mahmut Esat Bozkurt**'un dediği gibi, ***"Bir ferdin, bir milletin ben hür olmayacağım, esir olacağım deme hakkı yoktur."*** (3)

Atatürk halkçılığı, 1920'lerin ortalarında çokpartili dizgeye sıcak bakmıyordu. Atatürk'e göre partiler sınıfların çıkarlarını temsil ederler. Türkiye'de modern sınıflar, yani kapitalist sınıfla işçi sınıfı pek bulunmadığına göre tek parti olması normaldir. Burada Atatürk, **Ziya Gökalp** kanalıyla **Durkheim**'dan gelen dayanışmacılık kuramına dayanıyordu. Buna göre toplumda çeşitli meslekler vardı ve bunlar birbirlerini bütünledikleri için çatışmadan (sınıf çatışması) çok, dayanışma söz konusuydu. Atatürk'ün de bu anlamda (proletarya - kapitalist çelişkisi anlamında) sınıf çatışmasına hiç sıcak bakmadığı, dayanışmacılıktan yana olduğu açıktır. **Bununla birlikte, Atatürk düzeninin, feodalizme, ağalık ve şeyhlik düzenine düşman olduğu da kesindir ve bu da bir sınıf çatışması sayılmalıdır.**

1929'da Atatürk'ün **Afet İnan** ile yazmış olduğu ve o dönemin ortaokullarında yurttaşlık bilgisi ders kitabı olarak kullanılmış olan **Medeni Bilgiler**'de, Atatürk'ün **demokrasiden** söz ederken, bu sözcüğü açıklamak için ayrıç içinde **"halkçılık"** sözcüğünü yazmış olduğunu görüyoruz. Böylece halkçılığın olumlu anlamına gelmiş oluyoruz: demokrasi. Demokrasi konusunda iki anlayış var. Kimisi demokrasiyi çokpartili dizgeyle özdeşleştiriyor. Yani birden çok parti olacak, dürüst seçimler yapılacak, kitle iletişim araçları özgür olacak. Bu demokrasinin dar anlamı. **Geniş anlamı da bence şu: bir toplumdaki toplam özgürlük ve eşitliğin düzeyi.** Özgürlük düzeyini ölçmek için örneğin yasalara, yasaların uygulanma biçimine, çocukların nasıl terbiye edildiğine, eğitimin nasıl yürütüldüğüne bakabiliriz. Eşitlik için örneğin, o toplumda ayrıcalıkların olup olmadığına, varsa bunların derecesine, varlık ve gelir farklarına, eğitimin ve sağlık hizmetlerinin ne ölçüde yaygın ve herkes için ulaşılabilir olduğuna, kadın-erkek, yaşlı-genç eşitliğinin durumuna bakabiliriz. Demek ki bir ülkenin, bir toplumun demokratik olup olmadığını, ne ölçüde demokratik olduğu, özgürlük ve eşitliğe bakarak anlaşılabilir. Çokpartili dizge birçok kez demokrasiye hizmet edebilecek bir mekanizmadır, fakat bu mekanizma demokrasi derecesi çok düşük olan bir ülkede de bulunabilir, bugünkü İran gibi. Ayrıca seçmenler demokrasi düşmanlarını seçebilirler; Almanya'da Hitler'in, Türkiye'de şeriat partilerinin seçilmesi gibi. Bu takdirde çokpartili dizgenin demokrasiye hizmet ettiği söylenemez. **Bütün bunlar, demokrasiyle çokpartili dizgeyi özdeşleştirmenin ne denli yanlış olduğunu bize göstermektedir.** (4)

Atatürk Döneminin demokrasi bakımından halkçılık uygulamalarına baktığımızda, başta siyasal-hukuksal demokrasi uygulamalarını görüyoruz. Önce eşitlik uygulamalarını görüyoruz. En temel, en önemli eşitlik, kadın-erkek eşitliğidir. Geleneksel toplumda kadın-erkek eşitsizliği öncelikle bir ortaçağ hukuk dizgesi olan şeriattan kaynaklanıyordu. Mirasta, ceza hukukunda, tanıklıkta kadın açıkça erkeğe göre yarı insan sayılıyordu. Evlilik hukukunda kadının değeri belki daha da düşmekteydi. 1926'da Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle, şeriat da yürürlükten kalkmış oldu. Böylece medeni hukuk alanında kadınla erkek hemen hemen eşitlenmiş oldu. 1934'te kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmasıyla siyasal haklar bakımından

da eşitlik sağlanmış oldu.

Erkekler arasında eşitlik sağlayan kimi adımlara da değinelim. 1934'te lakap ve unvanların; 1923'te oy vermek için vergi ödeme koşulunun kaldırılması, böyle adımlardır.

1920'lerde Atatürk tek partililiği savunuyordu. Bilindiği gibi, buna rağmen 1924'te kurulan **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** denemesi, **Şeyh Said İsyanı**'nın gürültüleri içinde son buldu. Daha sonra Atatürk, fikrini değiştirerek bir muhalefet partisinin (Serbest Fırka'nın) kurulmasına öncülük etti (1930). Bu parti, devrimi tartışma konusu yapmayacaktı. Buna rağmen büyük gürültüler koptu ve az sonra Menemen Olayı'na kadar gidecek olan gürültüler arasında Fırka kapatıldı. Böylece bir kez daha çokpartili dizgeden geri dönmüş oluyordu. Kuşku yok ki, Atatürk Devriminin yürümesi, demokrasi yani eşitlik ve özgürlük açısından, çokpartili dizgenin yürümesi açısından daha önemliydi. Çünkü henüz aydınlanmamış bir toplumda çokpartililik gericiliği özendirmekteydi. Bu deneylere rağmen **İsmet İnönü**'nün 1945'te Sovyet tehdidinden ürkererek çokpartililiğe geçmesi, erken bir karar olduğu için yanlış olmuş, Türkiye'yi Karşıdevrim sürecine sokmuştur (1950'den başlayarak).

Atatürk Döneminde toplumsal demokrasi uygulamaları da görülmektedir. Halkçılık Programı ve Beyannamesi gerçi emperyalizme ve kapitalizme cephe almış gibi görünse de, bu Millî Mücadele'nin uluslararası düzlemdeki konjonktürel sıkışıklığı ile açıklanabilir. Nitekim Lozan Konferansı konjonktüründe, İzmir İktisat Kongresi'nde, kapitalizme açık bir tavır sergilenmiştir. Fakat her ikisi de Türkiye'nin iki sıkışıklık anına denk düşmektedir; o bakımdan da *kabil-i ihmal* görülebilir. **Altı oku iki devrimin** (Fransız ve Sovyet Devrimlerinin) **bireşimi olarak değerlendiren görüşler dikkate alınır, sosyalist olmasa da Atatürk Devriminin iyice solda olduğu kabul edilmelidir.** Üç ok Fransız Devrimi'nden; devletçilik ve halkçılık, Sovyet Devrimi'nden gelmektedir denilebilir. Zaten "Sağ Kemalizm"den söz edenler o bakımdan yanılıyorlar. **Nasıl sağ sosyalizm; sağ komünizm denemezse, sağ Kemalizm de denilmemelidir.** Ama tabii, bu devrimci hareketlerin içinde sağ ya da sol eğilimler ya da kanatlar bulunabilir.

İşte demek ki halkçılık ve devletçilik Atatürkçülüğü sosyalizme yaklaştıran ilkelere. **Toplumsal demokrasi bakımından halkçılık, öncelikle dar gelirlilerin, işçi ve köylülerin gözetilmesi demektir. Eğitim ve sağlığın parasız olması, üstelik parasız yatılı Köy Enstitüsü gibi uygulamalar dar gelirlileri gözetme siyasetinin sonucudur.** Aynı biçimde, ekmek fiyatının kamu tarafından belirlenmesi; devlet fabrikalarının dar gelirli gereksinimleri için ucuz dokumalar, giyim kuşam, ayakkabı, terlik üretmesi de aynı yaklaşımın sonucudur. (Liberallığın ağır bastığı günümüzde, "devlet pabuç, terlik, pijama mı üretmiş" diye söz konusu tutuma isyan edilmekte, belki alay konusu edilmektedir.) Üçüncü olarak çok yoksul olan Atatürk Dönemi devletin, yine de ne yapıp yapıp devlet fabrikalarında ve işletmelerinde çalışan işçiler ve diğer çalışanlar için doğru dürüst lojman, okul, sağlık, spor ve eğlence yerleri sağlamaya çalıştığını görüyoruz.

Devletin o dönemde bütün yurttaşlarına bunu yapmaya gücü yoktu, fakat hiç değilse kapısında çalışanları gözetmeye çalışıyordu. (5)

Prof.Dr. Sina AKŞİN

iletisim@PolitikaDergisi.com

(1) *TBMM Gizli Celse Zabıtları* (Ank, İş Bankası, 1985) c.1. s.135

(2) Emel Akal, *Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki ve Bolşevizm* (İst, TÜSTAV, 2002).

(3) S. Akşin, "Bozkurt ve Peker'in Devrim Tarihi Ders Kitapları", *Türkiye'nin Önünde Üç Model* (İst, Telos, 1997).

(4) S. Akşin, "Atatürk Döneminde Demokrasi", "Demokrasi Kuramı, Atatürk Devrimi ve Faşizm", *Atatürkçü Partiyi Kurmanın Sırası Geldi* (Ank, İmaj, 2002)

(5) Devlete ait tüm sanayi kuruluşlarında çalışanların sayısı 1938'de 70.445'ti. Bu konuda bkz. Ahmet Makal, *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946* (Ank, İmge, 1999), s.253-281.

[Bu yazı, Politika Dergisi Sayı 24'te yer almıştır. Tüm fazladan özellikleri ile özgün sayıyı indirmenizi salık veriyor. Sayı 24'ü indirmek için [buraya tıklayınız.](#) [2]]

Hayır

Yorumlar

- [E-Dergi Yazıları](#) [3]
- [Eko-Politik](#) [4]
- [İç Siyasa](#) [5]
- [Tarih](#) [6]
- [Toplumsal](#) [7]

Kaynak URL (10/05/2024 - 09:58 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/konuk-yazar/ataturk-doneminde-halkcilik-ne-anlama-geliyordu>

Bağlantılar:

- [1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/editor>
- [2] <http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/PD24.zip>
- [3] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/e-dergi-yazilari>
- [4] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/eko-politik>
- [5] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/ic-siyasa>
- [6] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/tarih>
- [7] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/toplumsal>